

Kansalaisyhteiskunta ja Venäjä

Aleksanteri-instituutti järjesti Säätytalolla 13.3.2002 yhdessä Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran kanssa seminaarin *Demokratia ja kansalaisyhteiskunta*. Seminaari kokosi paikalle reilut sata Venäjän-tutkimuksesta kiinnostunutta.

Seminaarissa pureuduttiin luennoitsijoiden esitysten myötä kolmesta mielenkiintoisesta ja toisiaan täydentävästä näkökulmasta sekä Venäjän kansalaisyhteiskunnan menneisyyteen että nykytilanteeseen. Seminaarissa tarkasteltiin Venäjän kansalaisyhteiskunnan muotoutumisen edellytyksiä, ongelmia ja erityispiirteitä.

Professori Mihail Tšernyš tarjosi puheenvuorollaan historiallisen perspektiivin kansalaisyhteiskuntaa koskevan keskustelun taustaksi. Esitelmässään "Civil Society and the State in Russia" hän eritteli kansalaisyhteiskunnan kehitykseen liittyviä ongelmia. Yhtenä syynä ongelmiin Tšernyš näki sen, ettei Venäjälle ole koskaan kehittynyt rakentavaa oppositiota haastamaan valtion valtaa ja rakenteita. Ilmentymänä tästä hän nosti esille Venäjän kirkon valtiolle alistaisen suhteen. Toiseksi Tšernyšin mukaan Venäjällä syntyneiltä valtiosta riippumattomilta organisaatioilta on puuttunut kyky nähdä mahdollisuuksia uudistaa ja muuttaa yhteiskuntaa rakentavalla tavalla. Ne ovat hänen mukaansa enemmänkin tähänneet valtion ja sen rakenteiden tuhoon — oli sitten kyse monarkian tuhosta 1917 tai neuvostojärjestelmän romahduksesta 1989.

Kenties vahvimmin Tšernyšin puheenvuorossa nousi esille kansalaisyhteiskunnan kehittymät-

tömyyden taustalta venäläisen keskiluokan suppeus. Hänen mukaansa Venäjällä ei ole koskaan ollut itsenäistä ja riittävän suurta keskiluokkaa, joka voisi luoda organisaatioita välittämään ja edistämään omia intressejään siten, että ne toimisivat kansalaisyhteiskunnan moottorina. Tšernyšin mukaan keskiluokan kasvu onkin yksi tärkeimmistä edellytyksistä kansalaisyhteiskunnan kehittymiselle Venäjällä.

Tohtori Jelena Zdravomyslovan esitelmä "Problematizing Civil Society in Russian Discourse" nosti puolestaan esille, miten ongelmallinen on länsimainen tapa ymmärtää kansalaisyhteiskunnan käsite tarkasteltaessa venäläistä yhteiskuntaa. Hänen mukaansa länsimainen yksilöstä lähtevä ja valtion ja yksilön eroa korostava kansalaisyhteiskuntakäsite ei toimi. Zdravomyslova esittikin, että antropologinen lähestymistapa Venäjän kansalaisyhteiskuntaan loisi perustan, jonka avulla voitaisiin luoda toimivampi käsite ja teoria kansalaisyhteiskunnasta.

Toisin kuin Neuvostoliitossa länsimaissa valtiosta riippumattomat organisaatiot muodostuivat kansalaisyhteiskunnan tärkeäksi perustaksi. Zdravomyslovan mukaan Neuvostoliitossa ja edelleen Venäjällä ei-muodolliset sosiaaliset verkostot ovat henkilökohtaisella tasolla merkittävämpiä toiminta-alueita kuin länsimaissa. Verkostot ovat tärkeitä aivan tavallisen arkielämän sujuvuuden takaamiseksi. Nyky-Venäjällä tämä ei toki tarkoita, etteikö kansalaisjärjestöjä ole syntynyt, päinvastoin. Zdravomyslovan puheenvuorosta kävi ilmi, että järjestöt ovat erittäin merkittäviä

työllistäjiä ja tarjoavat kansalaisten kannalta tärkeitä sosiaali- ja terveyspalveluja, puhumattakaan niiden merkityksestä demokrati-an edistäjänä Venäjällä.

Sosiaaliin verkostoihin, itse asiassa erilaiseen kollektiiviseen toimintaan, liittyvä elämisen malli vaatii Zdravomyslovan mukaan aivan omanlaisen, erilaisen kansalaisyhteiskunnan käsitteen verrattuna länsimaihin. Hänen mukaansa venäläistä kansalaisyhteiskuntaa tulee tutkia siellä, missä se käytännössä muotoutuu eli ihmisten arjessa, sen epävirallisissa verkostoissa, perhe- ja sukulaisuussuhteissa sekä valtiosta riippumattomien kansalaisliikkeiden piirissä. Vasta kun käytännönläheistä tutkimusta on tehty, voidaan luoda toimiva kansalaisyhteiskunnan käsite ja teoria venäläisestä kansalaisyhteiskunnasta. Zdravomyslova kehotti tutkijoita kehittämään välineitä, joilla kansalaisyhteiskunnan toimijoita kyettäisiin tutkimaan sellaisina kuin ne ilmentyvät, ei päälle liimatuin käsittein ja teorioin.

Vanhempi tutkija Ilkka Liikasen esitelmä "Civil Society and Nation Building in Russia: Reflections on Karelian Republic" valaisi hieman tarkemmin, minkälaista kansalaistoiminta neuvostokauden lopulla ja sen jälkeen Venäjällä on ollut. Hän esitteli tuloksia Karjalan tasavallassa kansalaisyhteiskunnan muotoutumisesta Venäjällä tekemästään yhdistystutkimuksesta. Tutkimus on perustunut lehdistöseuran taan, joka käsitti sellaisia yhdistyksiä kuin hölkkä-klubi, AA-kerhon tyyppinen yhdistys, historian ja kirjallisuuden yhdistys, uudet ammattiyhdistysliikkeet, sosiaalidemokraatit jne.

Neuvostokauden lopun (1985-91) Karjalan yhdistysten toimintamuodoista, erityispiirteistä ja toimintakehyksestä Liikanen löytää neljä sykliä. Ensimmäisessä vaiheessa yhdistyksille oli ominaista ei-poliittiset kulttuuriset päämäärät. Toimintakehyksenä oli neuvostoyhteiskunnan uudistaminen. Seuraavassa vaiheessa yhdistykset alkoivat saada vastakulttuurisia muotoja. Ne syntyivät neuvostoyhteiskunnan ulkopuolelle tavoitellen autonomista asemaa järjestelmässä. Kolmannessa vaiheessa yhdistysten toiminta politisoitui. Toimintakehyksenä Liikanen näkee niillä olleen Karjalan yhteiskunnan uudistamisen. Poliittisten puolueiden ilmaantuminen Karjalan tasavaltaan oli tyypillistä 90-luvun alun jaksolle.

Neuvostokauden jälkeisen ajan Liikanen jakaa kolmeen sykliin. Ensimmäisessä vaiheessa (1992-93) yhdistykset toimivat ja etsivät strategioita Karjalan tasavallan aseman turvaamiseksi. Vapaa kansalaistoiminta väheni ja ammattiyhdistysliike solmi suhteita valtioon. Toista vaihetta Liikanen kutsuu intressien uudelleen muotoutumiseksi. Nais- ja nuorisorganisaatiot astuivat näyttämölle. Toimittiin Karjalan tasavallan viitekehyksessä. Alhaalta organisoituminen alkoi todentolla 90-luvun jälkipuoliskolla. Syntyi mitä erilaisimpia yhdistyksiä urheilutoiminnasta itseapuryhmiin, uusia naisliikkeitä ja kansallisen tason mukaan organisoituneita puolueorganisaatioita. Yhdistysten toimintakehyks oli

sekä Karjalan tasavalta että Venäjän federaatio, mikä ilmensi federalismiin liittyvää poliittista keskustelua.

Puheenvuorojen jälkeen seminaari jatkui työryhmien muodossa. Työryhmien aiheita olivat: Naisten ja miesten Venäjä, Kansalaistoiminta ja ympäristökysymykset Venäjällä, Median tila Venäjällä, Maaseutututkimus, Kulttuuri kansalaisyhteiskunnan toiminta-areenana, Micro Perspectives on Civic Culture and Nationality in Estonia, Russia and the European North, Venäjän ja Neuvostoliiton historian tutkimus: uusia näkökulmia ja arkistotyön käytäntöjä sekä Muutos ja jatkuvuus Venäjän taloudessa.

Maria Söderholm

Venäjä-tutkimus ja venäjän kieli

Helsingin Säätytalolla 13.3. järjestetty Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen päivä herätti vain vähän huomiota valtakunnan lehdistössä. Ehkäpä Venäjän tutkimuksen buumi on jo mennyttä aikaa, muodikkuus hävinnyt? Voi ollakin, että esim. historian tutkimuksen kannalta median sensaationälkä tuli pääosin tyydytetyksi jo 1990-luvulla, kun naapurimaan arkistot avautuivat ja ns. historian mustat aukot saivat suomalaisetkin tutkijat tositoimiin. Paradoksi onkin siinä, että mielenkiintoisia tutkimustuloksia on alkanut ilmestyä vasta 2000-luvulle siirryttäessä samalla kun mielenkiinto paitsi Venäjään myös "Itä-Eurooppaan" on EU-Suomessa lopahtamassa.

Säätytalon käytävillä ja ilta vastanoitolla keskusteltiin epävirallisesti

myös kielikysymyksestä. Tavallisin ratkaisuhan on se, että Venäjä-tutkijat puhuvat (ja kirjoittavat) englantia silloinkin, kun mitään tarvetta siihen ei oikeastaan olisi. Ihmettelen suuresti, että esim. Venäjä-päivän venäläiset pääalustajat Mihail Tšernyš (Moskova) ja Jelena Zdravomyslova (Pietari) pantiin puhumaan englantia salille, jossa taatusti lähes 90 % olisi ymmärtänyt venäjääkin. Ja tulkkauksuuksiksi olisi ollut todella helppo järjestää.

Pohdiskelimme näitä venäjän kielen torjumisen ikuisuuskysymyksiä mm. toimittaja Airi Lep-päsen, suomentaja Jukka Mallisen sekä professorin Pekka Pesonen ja Jarmo Eronen kanssa. He — ja monet muut — olivat kansani pitkälle samaa mieltä. Tuntuu jopa loogiselta, että joskus voisi osallistua Venäjältä käytä-

vään tutkimuskeskusteluun venäjäksi. Niin Venäjällä, lännessä kuin Suomessakin. Onhan venäjää erinomaisesti taitavia sentään meilläkin kymmeniä ellei satoja tuhansia, kun täällä asuvat äidinkieltään venäjänkieliset laskeetaan mukaan. Englannin kielen "imperialismi" vain alkaa olla kaikessa tutkimuksessa valitettava itsestäänselvyys. Se tuo mukanaan myös tietyn kielialueen kulttuurisen kontekstin ja läntiset näkökulmat, tietyt muodikkaat tutkimusmenetelmät sekä alati vikkkelään vaihtuvat auktoriteetit. Tästähän on oivaltavasti kirjoittanut mm. tutkija Vesa Oittinen.

Olisiko Venäjä-tutkijoiden aika ryhdistäytyä — ruveta vaikkapa puhumaan välillä venäjää?

Pentti Stranius